

O IDENTITETU I SUVERENITETU BOSNE¹
ON BOSNIAN IDENTITY AND SOVEREIGNTY²

Sažetak

*Tekst je prikaz knjige Omera Ibrahimagića **Bosanski identitet i suverenitet** (Sarajevo, Univerzitet u Sarajevu i Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, 2012).*

Summary

The text is a review of the book "Bosnian Identity and Sovereignty" by Omer Ibrahimagić, University of Sarajevo and Institute for Research of Crimes Against Humanity and International Law, Sarajevo, 2012.

Ideje ni najvećim teoretičarima ne dolaze niotkuda, do čitanjem, studioznim izučavanjem i analizom prikupljenih činjenica, a u cilju odgovora na određeni *društveni realitet*. U tom kontekstu zagrebački kolega Tihomir Cipek pominje Lockeja, koji je tek čitajući o užasima Tridesetogodišnjeg rata razvio tezu o tome da religija treba da bude stvar pojedinca. Iako nije popularno naše savremenike porediti sa takvim, gotovo mitskim, figurama iz istorije nauke, ipak ću motiv koji je Lockeja naveo da skrene tok filozofije uporediti sa motivom koji je doveo do nastanka knjige koja je predmet ovog prikaza. Omer Ibrahimagić, koji je 1992. godine bio gotovo na zalasku svoje duge i uspješne akademske karijere u oblastima društveno-politički sistem i teorija države i prava, tek je potaknut agresijom na BiH i tragedijom koja je zadesila njene narode počeo da izučava istoriju Bosne i njen državno-pravni razvoj kako bi sebi i drugima dao odgovore za raspad SFRJ i agresiju na Bosnu i

¹ Tekst je prikaz knjige Omera Ibrahimagića, **Bosanski identitet i suverenitet**, Sarajevo, Univerzitet u Sarajevu i Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, 2012

² Text is a review of a book **Bosnian Identity and Sovereignty** by Omer Ibrahimagić, Sarajevo, University of Sarajevo and Institute for Research of Crimes Against Humanity and International Law, 2012

Hercegovinu. O bosanskoj historiji, prema vlastitom priznanju, nije znao dovoljno jer ta materija nije bila dovoljno zastupljena u naučnoj produkciji niti obrazovnim programima bivše države. U srpskoj i hrvatskoj historiji, koja je u nas bila dominantna, sve u vezi s Bosnom i historijom njenog autohtonog naroda bivalo je ciljano problematizirano i relativizirano kao tobožnji „neriješen historiografski problem”.

Kao i neke ranije Ibrahimagićeve knjige, „Bosanski identitet i suverenitet” je zbirka tekstova nastalih raznim povodima, s različitim ambicijama i vrlo često sa pragmatičnim namjenama, ali uvijek s etičkim i političkim kredom autora, a to je „osviještena, rigorozna i konzistentna *etika odgovornosti* za Bosnu i njen narod”.³ Ova knjiga izlazi u vrijeme kada se glasnije no ikada i sa različitih nivoa – političkih, populističkih i naučnih – osporavaju bosanski identitet i suverenitet. Bosnu žele predstaviti kao historijsku slučajnost koja je nastala u Dejtonu, kao nešto od juče, a njene građane kao oduvijek polarizovane narode koji su pripadali i pripadaju negdje drugo, nekim maticama izvan bosanske. Teze o Bosni kao zemlji koja postoji samo radi Dejtona i na način zapisan u Dejtonu, kao o vještačkoj zemlji bez budućnosti, ili teze da ne postoji jedan, državotvorni narod u BiH, bile su i ostale *maliciozni historijski falsifikat*. Dokazuje nam to argumentovano, uvjerljivo i nepobitno Ibrahimagić u svojim radovima, a u ovoj najnovijoj knjizi čini to možda i najdublje i sveobuhvatno.

Kao što otkriva i etimologija naslova, knjiga je pisana s namjerom da nam ponudi odgovor na dva pitanja. Prvo je pitanje o bosanskom *identitetu*: ko je Bosna i ko su njeni građani? Drugo je o bosanskom *suverenitetu*: zašto Bosna ima neosporivo i za budućnost zajamčeno historijsko pravo na svoju opstojnost i nezavisnost?

Da bi odgovorio na dva postavljena pitanja, autor je knjigu koncipirao iz dva dijela. U prvom, *Prolegomeni*, u integralnom obliku ili skraćeni do najrelevantnijih dijelova su izloženi historijski dokumenti, ustavi, pisma, crkveni spisi, sporazumi, uredbe, deklaracije, proglašeni, kao i izvodi iz tekstova historičara, poput Pašića, Šunjića, Lovrenovića, Aličića, Begića i autorovih. Ono što je zajedničko ovim historijskim dokumentima je da snagom činjenica svjedoče o viševjekovnom

³ Esad Zgodić, *Bosanski rukopis Omera Ibrahimagića*, Sarajevo, Promocult, 2005, str. 17.

državnopravnom kontinuitetu i identitetu Bosne. U nastavku ćemo parafrazirati nekoliko važnijih teza, uz naznaku o stranicama na kojima su iste elaborirane u knjizi.

Ne počinje sve sa Slavenima. Preci autohtonog i državotvornog naroda su ovdje živjeli i prije nego je u pisanoj istoriji pomenuta zemlja Bosna (str. 28–32); ime *Bosna* nije slavenskog porijekla. Brojni su istoričari podržavali tezu da su imena *Bosna* i *Bošnjaci* nastala od imena tračkog plemena Basanisa, ali se u 20. vijeku teza da Bošnjaci nisu isključivo Slaveni počinje napuštati jer nije odgovarala srbizaciji i kroatizaciji. Teza je odbačena kao nenaučna bez da je ijedan naučni rad napisan koji ju opovrgava (str. 33); Bošnjaci nisu nastali kao nacija dolaskom Osmanlija, oni baštine tradiciju srednjovjekovne Bosne (str. 40–54); od najranijih dana pa sve do kraja 19. vijeka u Bosni živi jedan narod s više vjera i koristi se samo jedan termin za stanovnike Bosne, o čemu svjedoče dokumenti počev od osmanlijskog deftera (popisa stanovništva) iz 1468–1469. Četiri stotine godina poslije, u „Načertaniju“ Ilije Grašanina, nalazimo zapanjujuću podudarnost sa pomenutim osmanlijskim popisom. Garašanin navodi da u Bosni žive Bošnjaci različitih konfesija. Dakle, ne pominje Srbe i Hrvate u Bosni, nego samo Bošnjake pravoslavne, katolike i „muhamedance“⁴ (str. 54–67). U Proglasu AVNOJ-a od 27. novembra 1942. godine Bosanci i Hercegovci „bez obzira na vjeru i stranku“ (Ibrahimagić skreće pažnju da se ne pominju posebni „narodi“ u Bosni) su bili prepoznati kao politički narod BiH. Međutim, tendenciozno i pod uticajem nacionalističkih struja u KPJ, učinjena je greška u sadržaju Rezolucije Prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a od 25/26. novembra 1943. godine te se BiH ne definiše više, kao u pomenutom Proglasu AVNOJ-a, kao „politička jedinica Bosanaca i Hercegovaca“, već se navodi da je ona „i srpska i hrvatska i muslimanska“ (str. 100–106).

Navedene i druge činjenice sadržane u Prolegomeni govore u prilog osnovnoj autorovoj tezi da je Bosna nacionalna država Bosanaca, odnosno da postoji istorijski autohton, politički suveren narod Bosne, sačinjen od muslimana, pravoslavaca i katolika koji su

⁴ Podatak koji nije stigao da bude uvršten u knjigu sadržan je u „Letopisu“ Matice srpske, br. 1, 1825. Naime, u opisu slavenskih naroda ovaj časopis navodi da između Save, Drine, Vrbasa, Dalmacije i Huma žive Bošnjaci koji „ispovijedaju ili islam, ili su katolici ili pravoslavci“.

„bili u datom historijskom vremenu i Bošnjani i Bošnjaci, a danas su Bosanci, politički suverena građanska, a ne plemenska nacija Bosne, od kojih je u međuvremenu moderna politička historija napravila tri etničke zajednice, od katolika – Hrvate, od pravoslavnih – Srbe i od muslimana – Bošnjake.” (str. 747)

Bosanski identitet i suverenitet, utemeljen u historijskim dokumentima koji se protežu na 200 strana Prolegomene bio je 1992. godine, agresijom na BiH, doveden u pitanje i osuđen na nestanak. Tada se događa ono što je dovelo da imamo i drugi dio ove knjige. Na osnovu studioznog izučavanja opsežne građe o bosanskoj istoriji, s jedne strane, i primjenom analitičke pronicljivosti vrsnog ustavnog pravnika i politologa, s druge, Ibrahimagić, u najboljem duhu djelatnog intelektualca, već u ljeto 1992. godine počinje da objavljuje ali i da šalje i nudi tekstove najrelevantnijim političkim i vjerskim akterima tog teškog vremena. Najvažniji od tih eseja nastalih u proteklih 20 godina objavljeni su, klasifikovani po godini objavljivanja, na 600 stranica drugog dijela knjige. U njima su analizirana pitanja identiteta, suvereniteta i perspektiva društveno-političkog razvoja u svjetlu događaja relevantnih za sudbinu naše zemlje, kao što su mirovni pregovori, donošenje ustavâ ili politički izazovi u provedbi istih.

Počev od prvog priloga, komparativnog pravno-politološkog eseja „Bosna je unikum Evrope“ upućenog avgusta 1992. godine predsjedniku Izetbegoviću pred Londonsku konferenciju, u kojem se skreće pažnja da bi podjela Bosne prema nacionalnom principu bila anahronizam i rješenje neprimjereno savremenoj Evropi, Ibrahimagićeve analize nije bio uskraćen niti jedan definirajući moment turbulentne bosanske političke istorije od 1992. godine do danas. Ibrahimagić obrađuje pitanja zaštićenih zona (str. 304. i 665), mirovnih pregovora (str. 229, 251, 285. itd.), ustavne supremacije države nad entitetima (str. 373), lokalne samouprave (str. 390), domaćih političara nedoraslih historijskom trenutku (str. 735) i druge. Ali jedan prilog zaslužuje da ga ovdje posebno apostrofiramo, a riječ je o pismu Izetbegoviću i reisu Ceriću upućenom u najtežim danima za BiH, jula 1993. godine, kada su se u bošnjačkom korpusu mogle čuti dileme da li tapiju na državu zamijeniti sa tri etničke republike i provizorijem BiH, odnosno *da li sačuvati narod ili državu?* Ibrahimagić je tada istakao da je riječ o lažnoj dilemi, jer

„da bi opstali kao politički narod, Bošnjaci trebaju zajedno još čvršće i povezanije da se udruže sa onim bosanskim Srbima i

bosanskim Hrvatima kojima je BiH takođe jedina domovina i da u prvi plan stave odbranu države od pokušaja Srbije i Hrvatske da je unište. Narod bez svoje države nema nikakve ne samo političke već ni egzistencijalne budućnosti (...). Bez države Bošnjaci bi u doglednoj budućnosti nestali kao narod (...). Zato, ne zaboravimo, ako sačuvamo državu sačuvaćemo i narod, ako izgubimo državu, izgubićemo i narod.” (str. 224).

Među inovacijskim dometima ove knjige istaknimo Ibrahimagićevo problematiziranje unutrašnjeg ustroja BiH, pri čemu autor još avgusta 1993. u izlaganju na zasjedanju Skupštine Republike BiH upozorava:

„U dosadašnjim razgovorima naša delegacija nije imala svoj razrađen koncept federativnog ustavnog ustrojstva, mada smo imali stručnjake koji su to mogli napraviti, nego je čekala šta će joj drugi predložiti (...). Zbog toga je brzo i podlegla pritisku da se država etnički podijeli (...). Istina, očuvan je međunarodnopravni subjektivitet Bosne i Hercegovine, ali po cijenu etničkih republika (...). Kada govorimo da želimo sačuvati jedinstvenu Bosnu i Hercegovinu, nikada nismo mislili na unitarno uređenu državu, normalno je da se ona podijeli ili na regije ili na republike, to je stvar konvencije, normalno je da se vlast decentralizuje, ali smo pod jedinstvenom mislili upravo to da se Bosna i Hercegovina ne smije dijeliti po etničkom kriteriju, jer bi to bilo tuđe njenom duhovnom i političkom biću i da je takva podjela najopasnija prijetnja opstanku države i naroda. Etnička podjela je nemoguća ako nećemo pristati na etničko čišćenje.“ (str. 234)

Podsjetimo, ovo je napisano dvije godine prije Dejtona i zorno ilustruje drugu temeljnu autorovu tezu, a to je da istorijski legitiman, ispravan i održiv koncept unutrašnjeg uređenja BiH, treba biti zasnovan na istorijskom, geografskom i ekonomskom, a nikako na principu etničke podjele zemlje.

Uprkos tome što su prilozi u knjizi raznoliki – od onih koje je stvarnost, zbog dnevno-političkih interesa i svakodnevnih kratkovidnih partikularizama učinila da se čine gotovo utopističkim (npr. kada autor zagovara „veliku bh. koaliciju“, str. 360, 408. i 676), do analitičkih i pravno-teorijskih (analiza paralelnog funkcionisanja HZ Herceg-Bosne,

str. 496. i 608, ili pledoaje za ustavne promjene, str. 675) – ti nas priloži bez izuzetka podsjećaju na to koliko dugo traju rasprave i svjesnost o potrebi reforme i koliko dugo ti napori doživljavaju poraz. Tako otkrivamo da je još 1996. Ibrahimagić upozoravao da će „entitetsko predstavljanje“ biti stalna prijetnja opstanku drugih nacionalnosti na teritoriji „drugog“ entiteta, odnosno još 1998. je javno upozoravao na izbor Doma naroda Parlamentarne skupštine BiH i Predsjedništva koji je suprotan univerzalnim ljudskim pravima te je nužno pristupiti amandmanima, posebno amandmanima na članove IV i V Ustava BiH.

Ibrahimagić demonstrira praktičnost i izvodljivost rješenja koja predlaže. Naprimjer, autor ističe da postoje načini na koje je i bez promjene ustava i uz nekoliko izmjena izbornog zakona moguće unaprijediti izbornu demokratiju i politički proces u BiH (str. 682–683. i str. 715). Prvo što bi trebalo učiniti je promijeniti način registrovanja stranaka koje žele na nivou BiH učestvovati u vlasti, tako što bi se registrovale ne na sudu nego pri Ministarstvu pravde BiH, kao i propisati da predstavnici iz entiteta u Predstavničkom domu moraju biti proporcionalno zastupljeni po popisu iz 1991! Pored toga, potrebno je propisati obavezu političkih stranaka da izborne liste prezentuju sa proporcionalnom nacionalnom strukturom kandidata koja odgovara nacionalnoj strukturi stanovništva iz 1991. Stranke koje to ne budu mogle, bile bi prinuđene da ulaze u (predizborne) koalicije (a ne da stvaraju nedemokratska postizborna *partnerstva!*); političari ne bi mislili samo na *svoj* narod i birači ne bi birali samo *svoj* narod, nego bi se izjašnjavali polazeći od ponuđenog političkog programa dvaju ili više koalicija. Dobili bismo sasvim drugačiji sastav Parlamenta, mnogo prohodniji i funkcionalniji nego što je danas. *Transetničko koaliranje* na bazi programa doprinijelo bi zrelosti političkog života u BiH umjesto permanentnog, a pred izbore naročito izraženog, *produbljivanja* etničkih podijeljenosti.

Realist i teoretičar velikog iskustva, Ibrahimagić je svjestan da su izmjene izbornog zakona u Parlamentu politički iznimno teške i neizvjesne dokle god postoji zloupotreba „entitetskog glasanja“ koje predstavlja sljedeću značajnu pravnu protivrječnost Ustava Bosne i Hercegovine, tačnije njegove provedbe, koju Ibrahimagić analizira. On primjećuje da entitetsko glasanje jeste ustavna kategorija, ali da se ono od 2000, kada je Ustavni sud BiH donio odluku o konstitutivnosti sva tri naroda u oba entiteta, primjenjuje neustavno. U Predstavničkom domu,

koji je, u pravilu, dom *građana*, entitetsko glasanje je doprinijelo da Srbi i Bošnjaci (jer samo oni, etnički gledano, mogu imati 2/3 većinu izabranih iz entiteta) *etnički* glasaju i omogućilo zloupotrebu doma građana koji je postao *dom entiteta*. Zbog toga Hrvati traže za sebe „svoj“ entitet u kome će oni biti „većinski“ narod, što, dakako, nije rješenje jer već postoji zaštita vitalnog interesa u Domu naroda. Država Bosna i Hercegovina je „talac“ *entiteta*, a bh. politički je građanin „talac“ *entiteta*. Oba doma Parlamenta BiH su postala domovi entiteta – zbog načina sastavljanja Doma naroda, kao i zbog odredbe o *entitetskoj* većini u Predstavničkom domu koja se, zapravo, s obzirom da u entitetima imamo etničku čistoću, pretvara u *etničku* većinu za dva naroda – Srbe i Bošnjake. Ova teza je virtuožno pravno analizirana u kratkom ali briljantnom novijem Ibrahimagićevom radu „Entitetsko glasanje“ (str. 708).

Ova knjiga nije samo o prošlosti, ona je i o sadašnjosti i, najvažnije, ona je o budućnosti. Taj aspekt je, pored ostalog, sadržan i u toploj posveti koju autor upućuje, kako kaže, „unuku Admiru i njegovoj generaciji Bosanaca“. Dakle, kako i u naslovu i naučnoj razradi tako i u intimnoj posveti autor trasira put *bosanstva*, svjestan da u Bosni žive i živjeće etnički bosanski Srbi, etnički bosanski Hrvati i etnički Bošnjaci, ali da smo svi mi Bosanci, građani Bosne, i da promovisanje i očuvanje etničkih kultura ne smije da znači negaciju politike kulture građanina BiH, koja je zajednička. Da upravo u tom smjeru treba da ide dalji razvoj ustavnog i društveno-političkog sistema BiH, autor je duboko uvjeren, a to je u ranijim djelima i posebno u knjizi „Bosanski identitet i suverenitet“ argumentovano dokazao. Otuda Asim Mujkić, jedan od recenzenata ovog djela, primjećuje da u srži Ibrahimagićevog promišljanja ustavno-pravnog razvoja Bosne leži njegovo najdublje uvjerenje da su najviši standardi demokratije i demokratske institucije krajnja linija odbrane kako Bosne tako i bošnjačkog naroda. Duboko smo uvjereni da su, upravo zbog te utemeljenosti u demokratskim i ljudskim vrednotama, Ibrahimagićeve koncepti i rješenja održivi i nepobitni i da će – ukoliko se možemo u Bosni složiti da je smjer našeg društvenog razvoja u pravcu demokratskih vrijednosti civilizovanog i razvijenog svijeta – njihovo vrijeme sigurno doći.